

Bio kozí mléko je na trhu žádané

Kozy se v současné době u nás stejně jako ve většině evropských států chovají za účelem ekologického a ekonomického udržování trvalých travních porostů, produkce mléka a masa nebo pro svoje osobité vlastnosti jako tzv. hobby zvířata. Při chovu koz v rámci podnikání by náklady spojené s produkcí mléka a masa měl pokrýt prodej tržních produktů. Mimoprodukční funkce jako celospolečensky prospěšná činnost by měly být hrazeny formou dotací a podpor z unijských a národních prostředků. Vzhledem ke specifickým vlastnostem koz, především schopnosti okusovat dřeviny, jsou kozy vhodným druhem zvířat k udržování některých biotopů.

Udržování biotopů pastvou koz může být etologické, ekologické a pro podniky i ekonomické. Jako příklad může sloužit spolupráce chovatelů koz s orgány ochrany přírody v CHKO Bílé Karpaty, Český kras, Moravský kras, Kokořínsko atd. S ochranou životního prostředí a podporou péče o krajinu, se snahou o bezpečnější a kvalitnější potraviny a v důsledku připravovaných změn společné zemědělské politiky unie se postupně mění i názory a pohledy na chov koz i ovcí.

Chov koz v České republice

Poměrně malý produkční a ekonomický význam chovu koz se v posledních letech zvyšuje. Potvrzuje to mimo jiné i zvyšování početních stavů koz v posledních letech. Za období 2005 až 2010 vykazuje Český statistický úřad (ČSÚ) jejich zvýšení z 12 623 na 21 709 kusů, tedy o 9086 kusů, což představuje nárůst o 72 procent.

Podle statistického šetření Ústavu zemědělské ekonomiky a informací (ÚZEI) provedeného v roce 2009 chovalo v České republice 132 ekologických chovatelů celkem 3140 kusů koz, samic základního stáda, a 4773 kusů koz všech kategorií. Naprostá většina ekologických chovatelů koz chová deset až 50 koz. Menší skupinu pak tvoří ekologičtí chovatelé s počtem 51 až 120 koz. Mezi největší ekologické chovatele koz patří kozi farma Dvůr Ratibořice a Kozi farma Pěnčín. Tyto ekologické chovy mají více než 500 kusů dojených koz a jsou současně i největšími chovateli koz v republice.

Pro produkci mléka se v České republice nejčastěji chovají dvě národní plemena, bílá krátkosrstá a hnědá krátkosrstá koza. V menším rozsahu se v posledních letech zavádí chov anglonubíjské kozy. Pro zvýšení masné produkce se chová koza búrská. Omezeně se chovají plemena srstnatá, koza mohérová a kašmírová. V tzv. hobby chovech jsou také kozy zakrslé. Řada chovatelů chová křížence různých plemen. V tabulce uvádíme počty koz jednotlivých plemen zapojených do kontroly užítkovosti u Svazu chovatelů ovcí a koz v ČR v roce 2010, kdy bylo celkem v kontrole užítkovosti 3677 koz.

Při současném snižování stavů skotu a prasat a produkce z chovu hospodářských zvířat je nutno vývoj chovu kozy hodnotit pozitivně. Jeho udržení vyžaduje mimo jiné přiměřenou ekonomickou a politickou podporu, propagaci kvalitních tržních produktů a využívání domácích i zahraničních zkušeností.

Kozí biomléko

Kozí mléko se používá jak k přímému konzumu, tak i k výrobě široké škály sýrů a dalších mlékařských výrobků. Právě pro výrobu kozích sýrů je specifická chuť kozího mléka žádoucí. Zákazník-labužník je ochoten za takový sýr za-

platit často i dvojnásobnou cenu než za sýr z kravského mléka. Pro přímou spotřebu je vhodnější mléko bez typické příchutě. Příčina specifické chuti kozího mléka není úplně objasněna. Významné rozdíly existují jak mezi plemeny, tak i uvnitř plemen. Chovatel může sensorické vlastnosti kozího mléka ovlivnit výběrem plemene, ale také výběrem koz ve svém stádě, vyřazováním jedinců, kteří mají silnou nežádoucí chuť mléka. Dále dobrou zoohygienu chovu, hygie-

Základem výživy koz v ekologickém chovu jsou kvalitní objemná krmiva z ekofarmy Foto Ing. Jan Dvorský

nou dojení a krmnou dávkou. Obecně však výživa tuto vlastnost mléka ovlivňuje minimálně.

Ze zahraničních výzkumů vyplývá, že kozí mléko je lékem na nervovou soustavu, jeho pravidelná konzumace vede ke snížení nervozity, stresu a úzkostných stavů. Zlepšuje celkovou kondici, imunitní systém, onemocnění kůže, pozitivně působí při přecitlivěném žaludeční a střevní stěny, napomáhá k léčení astmatu. Za látku, která má mít hlavní léčivý účinek, byl označen Ubichon 50. První zkušenosti s využitím kozího mléka v dětské výživě byly získány i u nás. V roce 1988 byla ve spolupráci s veterinárními lékaři, Svazem chovatelů ovcí a koz a dětskými lékaři vypracována podrobná metodika podávání kozího mléka dětem alergickým na kravské mléko. Kozí mléko je cennou potravinou. Významné je jeho využití u dětí jako možnost alternativní výživy a u dospělých v oblasti prevence (protirakovinné faktory). Pokud je nabízeno z ekologického chovu jako biopotravina, pak se jeho význam násobí.

Syrové kozí mléko, tedy ani biomléko se u nás prakticky nevykoupuje. Proto většina chovatelů prodává kozí biomléko ze dvora nebo ho zpracovává ve faremních mlékárnách a sýrárnách na biopotraviny.

Z údajů uvedených v tabulce vyplývá, že v letech 2005 až 2009 byla vykázána nízká spotřeba kozího mléka, a to 0,1 litru na obyvatele a rok. Došlo však k nárůstu tržní produkce kozího mléka a produkce kozích sýrů.

Podle šetření ÚZEI bylo v roce 2009 v ekologickém zemědělství vyprodukováno 43,79 tuny kozího biosýra a meziroční nárůst produkce kozího biosýra činil 32,93 procenta. Tedy více než 31 procent kozích sýrů je vyráběno na ekofarmách.

Kůzlečí biomaso

Obsah tuku, stejně jako obsah cholesterolu v kůzlečím masu se příliš neliší od jiných druhů masa hospodářských zvířat. Odlišné je ale rozložení tuku v jatečném trupu koz, které je dáno geneticky. Nejvíce tuku je uloženo na pobřišnici a vnitřních orgánech. Ve formě nitrosvalového tuku je jen asi jedno procento z celkového množství. Detailní studie ale prokázaly velmi nízký obsah nasycených mastných ky-

slůvků. Konzumace kůzlečím masa u nás nemá potřebnou tradici a to se odráží i na jeho spotřebě. Prodej prostřednictvím tržní sítě je prakticky nulový. Většina spotřebitelů v lepším případě zná jenom velikonoční kůzle, koupené přímo na některé z farem. Nejvyšší poptávka po jatečných kůzlatech je v období velikonočních svátků a kůzlat se v období Velikonoc nakupují v jatečné hmotnosti asi 12 až 18 kg. Po skončení velikonočních svátků se poptávka po jatečných kůzlatech výrazně snižuje. S kůzlaty se mimo období Velikonoc obchoduje omezeně a za nízké ceny. Převažují domácí porážky a podíl porážek na jatkách je velice nízký a neustále se snižuje. V letech 2006 až 2009 se podíl porážek na jatkách z celkového počtu porážek pohyboval v intervalu 2,7 až 4 procenta, přičemž nákupní cena činila 80 až 100 Kč/kg jatečné hmotnosti kůzlete. Mohu potvrdit, že přímým prodejem kvalitních jatečných kůzlat z ekofarmy se tuto cenu daří významně zvýšit.

Zájem spotřebitelů o kvalitní biopotraviny dodávané přímo z farmy v posledních letech vzrostl. Zákazníky kromě kvality zajímá také, kde tyto produkty vznikají. Mají starost o to, v jakém prostředí jsou chována hospodářská zvířata, jejichž maso a mléko konzumují. Oceňují možnost návštěvy a prohlídky ekofarmy i s dětmi, přátelské a pékčné prostředí a možnost nákupu kvalitních a zdravých biopotravin. Také farmářské trhy a biojarmarky jsou čím dál více populární. Dokazuje to i jejich rozrůstání po celé republice, nejen v Praze a velkých městech.

Celkové tržby a ekonomické ukazatele chovu koz s navazující výrobou sýrů jsou výrazně ovlivněny cenou, za kterou jsou v rámci přímého prodeje sýry nebo jatečná kůzlatá spotřebite-

lům prodávány. Orientace na konečného spotřebitele a přímý prodej ze dvora jsou v tomto případě významnou příležitostí jak pro ekologické zemědělce, tak i pro spotřebitele a tato forma prodeje je oboustranně velmi výhodná.

Spotřebitelé, kteří kupují biopotraviny z chovu koz, jsou většinou mladé rodiny s dětmi nebo senioři. Jako hlavní motivaci uvádějí zdravotní důvody, např. alergie na bílkovinu kravského mléka, doporučení lékaře, dieta

jsou ustájeny ve skupinových boxech na hluboké podestýlce a od dubna do října celodenně na pastvě. Krmná dávka je založena na produkci vlastních statkových krmiv, jádrná krmiva nakupujeme od ekologických zemědělců v okolí. Zajistit vysokoproduktivním kozám odpovídající výživu v podmínkách ekologického zemědělství je poměrně složité, díky omezením v krmných surovinách nebo jejich nedostupnosti z ekologického zemědělství. Koza s vysokou mléčnou

Biopotraviny z kozího mléka spotřebitelé vyhledávají Foto Ing. Jan Dvorský

apod. Tato skupina nakupuje pravidelně. Další velkou skupinu tvoří spotřebitelé středního věku, pro které je kozí biosýr nebo biokůzlečí maso významnou lahůdkou, kterou si rádi dopřejí.

Osobní zkušenosti s chovem koz

Naše rodina se rozhodla pro chov českých hnědých koz v podmínkách ekologického zemědělství v roce 2004. Na vstup do ekologického zemědělství jsme se velmi dobře připravili. Nemám na mysli jen podnikatelský plán, investiční záměry, stavební a technologické projekty, bilance krmiv a hnojiv, kalkulace nákladů a výnosu atd., ale také důkladné prodiskutování záměru v celé rodině. Ekologické zemědělství je totiž především společná rodinná vize a životní styl. Přechodné období k ekologickému zemědělství má i svůj sociální rozměr.

České hnědé kozy jsme zvolili pro jejich vhodnost k pastevnímu chovu ve vyšších polohách a hlavně proto, že jejich mléko je jemné, lahodné s nepatrnou typickou kozí chutí a vůní. Tyto smyslové vlastnosti jsou českému spotřebiteli bližší než výrazná kozí chuť oblíbená např. ve Francii. Také obsah mléčných složek je vyšší a jejich mléko je vhodné k výrobě sýrů. Z původně pořízených dvou koz dnes dojíme 40 koz. Cílový stav je 80 dojených koz. Stádo je zařazeno do kontroly užítkovosti u Svazu chovatelů ovcí a koz v ČR. Kozy

užitkovosti je na kvalitu a složení krmné dávky náročnější než kráva. Tento problém řešíme nákupem certifikované doplňkové krmné směsi „Bio kozy dojící“ od firmy VK-Drcman.

Všechno nadojené biomléko zpracováváme ve faremní mlékárně, kterou jsme postavili a uvedli do provozu v roce 2009/2010, s investiční podporou z Programu rozvoje venkova. Kromě výrobních prostor a technologie na zpracování mléka jsou součástí mlékárny i klimatizované zrací boxy, které nám umožňují výrobu polotvrdých, zrajících sýrů. Veškeré biomléko a biopotraviny z kozího mléka prodáváme ze dvora nebo na farmářských trzích a biojarmarkách. Od letošního roku dodáváme do několika okolních společných rodinná vize a životní styl. Přechodné období k ekologickému zemědělství má i svůj sociální rozměr.

Ing. Jan Dvorský
ekologický zemědělec
a poradce
www.kozidvorek.cz

Početní stavy koz podle krajů ČR (v kusech)

Území, kraj	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Praha a Středočeský	724	1 520	1 787	1 885	1 845	3 324
Jihočeský	1 719	1 989	1 978	2 286	2 158	2 965
Plzeňský	1 052	875	1 306	777	636	1 017
Karlovarský	1 568	1 213	1 358	1 321	1 498	1 889
Ústecký	1 650	1 808	1 572	2 147	1 800	1 849
Liberecký	1 189	1 539	2 004	2 021	2 081	2 297
Královéhradecký	1 031	1 186	1 126	1 037	1 020	1 285
Pardubický	313	548	1 069	1 187	1 250	1 179
Vysočina	972	1 136	1 513	1 335	1 549	1 839
Jihomoravský	386	417	522	588	819	1 220
Olomoucký	589	508	515	469	581	764
Zlínský	894	1 017	888	942	348	602
Moravskoslezský	536	646	584	632	1 059	1 479
Česká republika	12 623	14 402	16 222	16 627	16 674	21 709

Zdroj: Český statistický úřad

Počty koz podle plemen zapojených v kontrole užítkovosti v roce 2010

Plemeno	Počet koz v KU	Plemeno	Počet koz v KU
Bílá krátkosrstá	2 223	búrská	141
Hnědá krátkosrstá	964	mohérová	27
Anglonubíjská	52	kašmírová	19
Kříženci	243	zakrslá	8

Zdroj: Svaz chovatelů ovcí a koz v ČR

Celková produkce kozího mléka a kozích sýrů v ČR

Ukazatel	Jednotka	2005	2006	2007	2008	2009
Mléko	tis. litrů	1 100	1 150	1 200	1 300	1 400
Sýry	tuny	110	115	120	130	140
Spotřeba	l/ obyvatele/ rok	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Zdroj: Svaz chovatelů ovcí a koz v ČR

Autorem této stránky o komoditách v ekologickém zemědělství je Ing. Jan Dvorský, dlouholetý ředitel kontrolní organizace KEZ, nyní poradce a školitel v ekologickém zemědělství se zaměřením na živočišnou produkci a právní úpravu EZ. S Bioinstitutem spolupracuje při školení kontrolních organizací EZ. Více informací na www.ctpez.cz

